

JELENTÉS, REFERENCIA, HAGYOMÁNY

Gondolatok Alexander Z. Guiora: 'Néhány megjegyzés az Evangéliumok nyelvhasználatáról: fordítás vagy fordítás?' című tanulmánya kapcsán.

DEMETER MÁRTON

- o. Ebben az írásban azon párhuzamok felvázolására történik kísérlet, melyekre a szerző Guiora professzor - az alcímben idézett - tanulmányának fordítása közben vélt felfigyelni. A fordító úgy találta, hogy a Guiora által megnevezett problémákkal összefüggésben a logikának, a nyelvfilozófiának és a szemiotikának is lehet mondanivalója, sőt mindezek egy nagyon fontos értelemben konvergálnak a referálás közösségi-kommunikációs jellegét szintén hangsúlyozó egyházi hagyomány felé. Jelen írás e felismerés fényében az *ács/mester* (i.) és az *úr* (ii.) kifejezések szemantikai analízise mellett a referálásról kíván szólni, mely kapcsán - mint az remélhetőleg az írásból kiderül - mind az analitikus/logikai, mind a szemiotikai megközelítés az aktusként értelmezett referálás közösségi, át-hagyományozó jellegét hangsúlyozza. Nagyon durván fogalmazva: a fenti perspektívákból elvégzett elemzés azon nézet melletti elköteleződés felé mutat, mely szerint hagyomány nélkül *nincs* interpretáció.

I. *Az ács/mester/tanító kifejezések használatáról.*

I.1 Az, hogy egy reprezentáció, mint pl ez:

‘οὐχ οὐτός ἐστιν ὁ τέκτων’

referenciája magából a reprezentációból közvetlenül elérhető: képtelenség. A referencia megtalálásához meg kell vizsgálni először is (I.1) a reprezentációhoz tartozó jelentés(eket), másodszer (I.2) a szöveg kontextusát, harmadszor pedig (I.3) a reprezentációt, mint a referálás eszközét: vagyis a reprezentáció használatát.

I.1.1 OMN¹

τέκτων

1.: ács, asztalos, építőmester

2.: *ált.* mesterember; kézműves, munkás

3. szobrász, művész, mestere valaminek; τέκτωνες ἐπέων költők.

4. *átv.* okozó, létrehozó; ~ κακῶν bajok szerzője; ~ γένους faj létrehozója.

I.1.2 GGED²

τέκτων

1.: munkás, műszerész [‘a workman, artificer’], művész [‘artist’], ács [‘carpenter’];

¹ Györkösy, A. – Kapitánffy, I. – Tegyei, I.: Ógörög-magyar nagyszótár Akadémiai Kiadó, Budapest 1990.

² Groves, John.: a Greek and English Dictionary. BOSTON: J.H. Wilkins and R. B. Carter, 1842

2.: alkotó, teremtő, készítő ['a maker'], feltaláló ['inventor']

1.1.3 NGEL³

τέκτων

1.: ács, famunkás; ['a carpenter', 'practicer in wood-work'].

2.: műszerész ['artificer'];

3.: művész általános értelemben ['artist in general'];

4.: aki kitalál vagy létrehoz vmilyen munkát ['one who fabricates or produces any work']

1.1.4 GELNT⁴

τέκτων

A görög lexikonok a τευκω –t a ['to fabricate'] : gyárt, kitalál, készít igéből származtatják. De talán jobb levezetni, akárcsak a τεχνη –t, közvetlenül a héber כּוּן - ből ['to regulate'] : beállít, igazít, szabályoz, rendbe hoz ; ['to adjust'] : beállít, rendbe hoz, rendez, beszabályoz – ből, vagy a יָרַן - ből ['to set in order'] : elrendez, rendbe tesz igéből.

1.1.5 RGEL⁵

τέκτων

1.1.5.1 Mt 13:55

οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός

Mk 6:3

οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων

1.1.5.2 Sept.: τέκτων ξύλων a (héber כּוּן helyén)

τέκτων ξύλων : ácsmester

2Sam 5:11

καὶ ἀπέστειλε Χειράμ βασιλεὺς Τύρου ἀγγέλους πρὸς Δαυὶδ καὶ ξύλα κέδρινα καὶ τέκτονας ξύλων καὶ τέκτονας λίθων καὶ ᾠκοδόμησαν οἶκον τῷ Δαυίδ.

³ Donnegan, James.: A New Greeak and English Lexicon. BOSTON 1838.

⁴ Parkhurst John .: a Greek and English Lexicon to the New Testament, 5th Edition. LONDON, Davidson-Whitefriars, 1809.

⁵ Robinson , Edward: a Greek and English Lexicon of the New Testament. BOSTON, Crocker and Brewster, 1836.

KGSZB⁶: Követeket küldte pedig Hiram, Tírusnak királya Dávidhoz, és czédrusfákat is, ácsmestereket és kőműveseket, és építenek házat Dávidnak.

I.1.5.2 τέκτονας ξύλων = ácsmesterek

I.1.5.3 τέκτονας λίθων = kőművesek

2K 12:12:

καὶ ἐξέδοσαν τοῖς τέκτοσι τῶν ξύλων (kiemelés tőlem, D.M.)

I.1.5.2 τέκτοσι τῶν ξύλων : ácsmester

Is 40:20

I.1.5.1 ξύλον γὰρ ἄσηπτον ἐκλέγεται τέκτων καὶ σοφῶς ζητεῖ πῶς στήσει εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ἵνα μὴ σαλεύητε

KGSZB: A ki szegény ily áldozatra, oly fát választ, a mely meg nem rothad; okos mestert keres, hogy oly bálványt állítson, a mely nem ingadoz.

I.1.5.1 (SZJBT⁷: ...és hozzáértő mestert keres...)

I.1.5.4 τέκτων σιδήρου : kovács

1Sam 13:19

καὶ τέκτων σιδήρου οὐχ εὐρίσκετο ἐν πάσῃ γῆ Ἰσραήλ, ὅτι εἶπον οἱ ἀλλόφυλοι· μὴ ποιήσωσιν οἱ Ἑβραῖοι ρομφαίαν καὶ δόρυ

KGSZB: és kovácsot egész Izráel földén nem lehetett találni, mert a Filiszteusok azt mondták: Ne csinálhassanak a zsidók szablyát vagy dárdát.

I.1.5.5 τέκτων χαλκοῦ : rézműves

1K 7:14

...υἶὸν γυναικὸς χήρας, καὶ οὗτος ἀπὸ τῆς φυλῆς τῆς Νεφθαλίμ, καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ ἀνὴρ Τύριος, τέκτων χαλκοῦ καὶ πεπληρωμένος τῆς τέχνης καὶ συνέσεως καὶ ἐπιγνώσεως τοῦ ποιεῖν πᾶν ἔργον ἐν χαλκῷ·

⁶ A Károli –fordítású Szentírás rövidítése (Szent Biblia, azaz Istennek Ó és Új testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyarra fordította: Károli Gáspár. Magyar Biblia-tanács, Budapest, 1986.)

⁷ A Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat fordítása (Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2007.)

KGSZB:...ez egy özvegy asszonynak volt a fia a Nafthali nemzetségéből; az ő atyja pedig Tírusbeli rézműves ember vala; és ez teljes vala bölcsességgel, értelemmel és tudománnyal, hogy tudna csinálni mindenféle művet rézből.

1.1.6. Konklúzió

1.1.6.1 Az (1.) pontban áttekintésre kerültek a τέκτων szótári jelentései. Valamennyi nagyszótárban szerepel, hogy a τέκτων általános és speciális terminusként is használható. Az általános terminus jelentése: mester, építő, művész, vmit alkotó, létrehozó, fejlesztő stb. A speciális terminus jelentése (1.5.2 - 5) általában valamely külön meghatározás (kategóriaszűkítéssel, annak az anyagnak a megnevezésével, aminek a mesteréről beszélünk) által derül ki (ács, kovács, kőműves, rézműves).

1.1.6.2 Az 1.5 egyértelműen mutatja, hogy a τέκτων szabad előfordulásaiban ritkán fordul elő, ekkor a magyar fordítás 'mester' – ként fordítja. A 'mester' terminus - a magyar nyelvben kompetens ágens számára – ismert jelentéseinek részletes ismertetésétől itt eltekintünk, de mondható, hogy szűkebb és tágabb jelentései szinkronban vannak a τέκτων fent említett jelentéseivel. A általános terminusként – ahogyan az 1.5.1 – ben szerepel – a *carpenter*/ács terminusoknál jóval gazdagabb.

1.1.6.3 Mindazonáltal elmondható, hogy az eredeti görög szöveg alapján fordítók a magyar és az angol nyelvre történő fordításkor az 1.5.1 kapcsán a szűkebb jelentést vették alapul. Nem kivétel ez alól az újgörög Αγία Γραφή⁸ sem, ahol az ÚSZ mindkét kérdéses helyén a <χουλοργός = ács> szerepel.

1.2. Ahogy egy szó jelentését a mondatból és a kontextusból, úgy egy mondat jelentését a mondatot tartalmazó – szűkebb-tágabb – textusból határozhatjuk meg.

1.2.1.1 Így akár építőmesterként, akár általában véve mesterként látunk hivatkozást Jézus személyére, azt feltétlenül az Ó- és Újszövetség kontextusában kell látnunk. Hely hiányában természetesen nem vállalkozom arra a feladatra, hogy felsoroljam az építés, az építőmester képeit az Ó- és Újszövetségben; annak tényét, hogy ezek a képek szó szerint az egész textust átszövik, közismertnek tekintem.

1.2.1.2 Az e képek értelmezésének nyelvi keretéről – kifejezetten a héber és a görög vonatkozásában – alapvető kérdések lehetnének diszkutálhatók. Jelen írás terjedelmi okokból ezen kérdések elemzésére sem vállalkozhat⁹.

⁸ Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ, Εμμ, Μενάκη 50, ΑΘΗΝΑ. The Holy Bible in Today's Greek Version, 2003.

⁹ lsd. pl.: BOMAN, Thorleif: A héber és a görög gondolkodásmód egybevetése. Kálvin Kiadó, 1998.

1.2.1.3 'Nem tudjuk biztosan, milyen világi mesterséget űzött Jézus' – írja Vermes¹⁰. Azt írja továbbá, hogy a héber *naggar* metaforikusan *is* használható, ekkor 'tudós, tanult férfi' jelentésben. 1.6.1 alapján elmondható, hogy a $\tau\epsilon\kappa\tau\omega\nu$ kapcsán ugyanez mondható, vagyis szűkebb és tágabb értelemben *is* használható. Ha mindkét esetben – tehát a *naggar* és a $\tau\epsilon\kappa\tau\omega\nu$ esetében egyaránt – a szűkebb értelemről van szó, akkor a fordítás pontos. Ha mindkét esetben a tágabb – vagy Vermes szerint: metaforikus – értelemről van szó, akkor sincs - fordítási - probléma. Gond csak akkor van, ha egyik esetben szűkebb, másik esetben tágabb jelentést kell(ene) alapul venni: ez viszont az elemzésnek ezen szintjén eldönthetetlen. Azt pedig az Írás kontextusából *tudjuk*, hogy az építőmester képe Jézusra alkalmazva *jó* képnek tekinthető.

1.2.2 Miután diszkutáltuk a kérdéses terminus szemantikáját, térjünk rá a referencia kérdésére, Megvizsgáltuk a szóban forgó kifejezés jellegzetesebb előfordulásait, és megpróbáltunk mindegyiket a teljes textus ismeretében tekinteni, de még nem végeztünk a munkával. Hátravan a referencia kérdése, ti.: annak feltevése, hogy az adott mondással kapcsolatban, kire referáltak.

1.2.2.1 Kripke a logikában megmutatta, hogy sem az ún. határozott leírás, sem pedig a leírásnyaláb-elmélet nem alkalmas a referencia rögzítésére. Kripke szerint egy szemről – szemre (tulajdonképp: emberről emberre) történő referáló lánc az, ami a referenciát rögzíti. Ez nem egy referencia*elmélet*: arról van szó, hogy a dolog *így működik*¹¹.

1.2.2.1.1 Azonosság és Szükségyszerűség¹² illetve Megnevezés és szükségyszerűség című munkáiban Kripke a jelentés ún. leírás-elméletei ellen érvel. A hagyományos felfogást Fregehez¹³ és Russellhez¹⁴ köti, akik szerint például a nevek arra referálnak, ami deskriptív tartalmuk, vagyis tulajdonképp rövidített leírások. E szerint a név referenciája az, ami kielégíti a névhez kapcsolható leírás tartalmát. Például az

¹⁰ VERMES Géza: A zsidó Jézus, p. 29.

¹¹ KRIPKE, Saul: Naming and necessity. Pp.71 – 106.; Blackwell, 1981. magyarul.: KRIPKE, Saul.: Megnevezés és szükségyszerűség. pp. 52-81. Akadémiai Kiadó, 2007. Ezt a láncot szokásosan *történelmi-kauzális*, vagy *keresztelési láncnak* is nevezik.

¹² KRIPKE, S. (1971). Identity and necessity. In M.K. Munitz (ed.), Identity and individuation. New York: New York University Press, 135–64.

¹³ FREGE, G. (1952). On sense and reference. In M. Black and P. Geach (eds. and trans.), Translations from the philosophical writings of Gottlob Frege. Oxford: Blackwell, 56–78. Translation of Frege 1892, Uber Sinn und Bedeutung, Zeitschrift fur Philosophie und philosophische Kritik, 100, 25–50. (Magyarul: Jelentés és jelölet, in.: Gottlob Frege: Logika, szemantika, matematika. Gondolat, 1980.); illetve FREGE, G. (1967). Concept script. In J. van Heijenoort (ed.), From Frege to Godel: A source book of mathematical logic, 1879–1931. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1–82. Translation by S. Bauer-Mengelberg of Frege 1879, Begriffsschrift. Halle a. S. Louis Nevert. (Magyarul: Fogalomírás, in.: Gottlob Frege: Logika, szemantika, matematika. Gondolat, 1980.)

¹⁴ RUSSELL, B.: 'On denoting'. Mind, new series, 14 (1905): 479–493. (Magyarul: Bertrand Russell: A denotálásról in.: Copi, Irving M. – Gould, James A. (szerk.) Kortárs tanulmányok a logikaelmélet kérdéseiről. Budapest: Gondolat 1985, ill. megjelent a Világosság 2005/12. számában: <http://www.nyud.hu/publ/vilagossag200512/russell.pdf>)

„Arisztotelész” név kapcsán olyan deskriptív tartalmakra kell gondolni, mint a „Nagy Sándor tanítója”, a „Platón tanítványa” stb. Ez ellen a felfogás ellen Kripkének három érve van¹⁵.

I.2.2.1.2. A kripkei érvek nem csupán a határozott leírások elméletei, hanem a Searle által kifejlesztett leírásnyaláb-elmélet¹⁶ ellen is kifogásokat emelnek¹⁷.

I.2.2.2.1 Ha nem deskripciókkal történik a referencia meghatározása, akkor hogyan? Kripke alternatív megoldását szokás „*történeti-kauzális, vagy keresztelési láncnak*” is

¹⁵ Modális érv: a nevek merev jelölők. A merev jelölő olyan szó, amely minden lehetséges szituációban ugyanazt az objektumot jelöli. Például mondhatjuk, hogy ha Arisztotelész úgy döntött volna, hogy a platóni Akadémiát akarja vezetni, akkor sosem lett volna Nagy Sándor tanítója. Ezzel a mondással egy lehetséges világot adunk meg, amely aktuális világunktól különbözik (melyben Arisztotelész nem vállalta el az Akadémia vezetését). Mindezek ellenére amikor a lehetséges világról van szó, akkor is Arisztotelészről beszélünk: vagyis a név megtartja referenciáját abban a tényellentétes helyzetben is, amelyben Arisztotelész nem Nagy Sándor tanítója. Látható tehát, hogy a nevek merev jelölők, a leírások viszont nem; ezért a leírások nem adhatják meg a nevek jelentését (ahogy azt Frege és Russell állította). A neveknek Kripke szerint más a modális profiljuk, mint a leírásoknak.

Episztemikus érv: Ha a „Platón tanítványának lenni” az „Arisztotelész” név jelentésének a része lenne, akkor az „Arisztotelész Platón tanítványa” mondattal triviális a priori igazságot mondunk, amely minden történeti kutatás nélkül igaznak számít. Csakhogy anélkül is tudjuk kompetens módon használni az Arisztotelész nevet, hogy tudnánk, Platón tanítványa volt. A leírás-elméletek azt feltételezik, hogy bizonyos mondatok a priori igazak, a valóságban ez viszont nincs így.

Szemantikus érv: a név referenciája egyáltalán nem az, ami valamely deskriptív tartalomnak megfelel. Képzeljünk el egy olyan (tényellentétes) helyzetet, amelyben nem Gödel fedezte fel az aritmetika nemteljességét, hanem az eredményeket ellopta Schmidttől. Elképzélhető ugyanakkor, hogy a „felfedezte az aritmetika nemteljességét” mondat a „Gödel” névvel van asszociációban. A leíráselmélet alapján úgy tűnhet, hogy a fenti mondatban a „Gödel” név referenciája valójában Schmidt. Ez azonban nem így van: abban a tényellentétes helyzetben, amelyben az aritmetika nemteljességét Schmidt felezte fel, és nem Gödel, a „Gödel” név attól még ugyanúgy Gödelre referál. Ez azt is jelenti, hogy a „Gödel” név nem azáltal jelöli referenciáját, hogy az „aritmetika nemteljességét felfedező” leírással össze lenne kapcsolva. Semmilyen deskriptív tartalom nem határozza meg a referenciát, hanem a név jelentése maga a referencia. A nyelvfilozófiában ezt az álláspontot millianizmusnak nevezik (J.S.Mill után, lsd.: MILL 1843; 1991), és arra utal, hogy a nevek pusztán denotálnak, de nem konnotálnak. A millianista felfogás szerint egy név szemantikai értéke egyszerűen referenciája: egy nevet tartalmazó, mondattal kifejezett proposíció egy lehetséges világban akkor és csak akkor igaz, ha referenciája rendelkezik azzal a tulajdonsággal, melyet a predikátum állít róla. (A fregei válasz szerint pedig egy név szemantikai értéke a jelentése, egy fogalom, amely minden lehetséges világban egy és csak egy individuumra igaz (vö.: Russell határozott leírása).

¹⁶ SEARLE, J. (1958). Proper names. Mind, 67, 166–73.

¹⁷ Searle Russell leíráselméletének szofisztikáltabb változatát adja. E szerint a nevek nem egy határozott leírással asszociálódnak a jelölthöz, hanem leírások nyalábja által. A leírásnyaláb identifikáló állításoknak egy meghatározatlan elemből álló halmaza. Mondhatni, hogy a határozott leírást Searle tulajdonságok megengedő diszjunkciójával helyettesítette. Mind Ruth Barcan mind Kripke azt állítja, hogy Searle leírásnyaláb elmélete pusztán a russelli leíráselmélet fellazított változata, ezért ugyanazokkal a problémákkal küzd. Egy személynek, akire egy név referál, Kripke szerint egyáltalán nem kell szükségszerűen kielégítenie a leírások nyalábját alkotó individuáló állítások közül egyet sem. Platón egy tényellentétes helyzetben meghalhatott volna 10 éves korában vagy még hamarabb, attól még mint individuális személyre Platónra referálnánk a Platón névvel, noha adott esetben semmit nem tett volna meg azok közül a cselekedetek közül, melyeket neki tulajdonítunk. Searle és Russell elmélete szerint a Platón névvel – mivel egyik leírást sem elégíti ki – nem Platónra referálnánk ebben a lehetséges világban – ez pedig Kripke szerint nem igaz.

nevezni. A névnek¹⁸ e szerint úgy van jelentése, hogy úgy referál, ahogy épp referál. A referálást pedig a név *használói* és a referencia közti kapcsolat határozza meg. Ez nem egyfajta teória, hanem egy mechanizmus, amely épp a referálás aktusaiban konstituálódik, melyek a referenciát rögzítik (noha ez nem konstituálja a *jelentést*, mert mégegyszer, a jelentés maga a referencia). Mindehhez egy *kommunikációs láncra* van szükség: a referáló adott esetben már nem is tudja, honnan hallott először a névről, amit a referálásra használ. Azonban ez a kommunikációs lánc lefelé végül elér magához a referenciához, mindez pedig egy olyan *nyelvhászoló közösségen belül* történik, ahol a név használata, a referálás emberről emberre adódik át. A lánc első szeme az *eredeti keresztelés*: itt a névadás oszteniával történik, de egyes esetekben akár leírással is megadható. Ahogy aztán a név használata láncszemről láncszemre áthagyományozódik, a név használatát – a referálást – az újabb használók igyekeznek úgy használni mint az(ok), aki(k)től a referálást tanulta.

I.2.2.2.2 A közösség tagjának nem kell tudnia adott esetben a referencia tulajdonságairól, ez nem számít. *Az számít, hogy tagja egy közösségnek*, amelyben a nevet beszélők adják tovább egymásnak, láncszemről láncszemre, és a létrejött kommunikációs lánc visszavezet a referenciához. Ezt a láncot tehát *nem valamely individuális iparkodás hozza létre*¹⁹.

I.2.2.3 Szemiotikai perspektívából nagyon hasonlóan érvel Thomas A. Sebeok²⁰, megmutatván, hogy a referencia vonatkozásában sem a nyelvi, sem a képi jelek nem biztosítják a generációkon átívelő megértést. Ráadásul mindez technológia-invariáns²¹. A legjobb megoldás egyfajta papi rend megalakítása, amely azáltal, hogy

¹⁸ Noha Kripke a tulajdonnevek vonatkozásában fejlesztette ki alternatív modelljét – Frege és Russell, vagyis a leíráselméletek ellen polemizálva – később Putnam-al (PUTNAM 1992; 2001) kiterjesztette ezt a természetes fajtákra ('víz', 'arany', 'tigris').

¹⁹ Strawson (STRAWSON 1950; 1987, 2005) szintén azt mondja, hogy a referálás nem valami, amit egy kifejezés vagy reprezentáció „csinál”, hanem olyan valami, amit egy *beszélő* csinál, mégpedig úgy, hogy egy kifejezést *használ*. A referálás tehát kifejezések használatát jelenti. Strawson szerint egy referenciáért egy másik referencia kezeskedik, ezért meg egy harmadik, míg végül eljutunk magához az alap-referenciához, vagyis ez a regresszus nem végtelen. Kripke a referálási „kezesség” nem szükséges feltétel: a kifejezést használnak nem kell tudnia, honnan tanulta meg a kifejezés használatát.

²⁰ SEBEOK, Thomas A. (1984): Communication Measures to Bridge Ten Millennia. Technical account for the Office of Nuclear Waste Isolation, Batelle Memorial Institute, Columbus (különösképp: pp. 22-28.)

²¹ Sebeok a hivatkozott tanulmányt az USA kormányának megbízására készítette. A kérdés az volt, hogy hogyan jelöljünk meg egy nukleáris hulladékot tartalmazó területet annak érdekében, hogy az eljövendő generációk biztosan megértsék a figyelmeztetést. Mivel a várható hatás (tehát a potencióális sugárzási veszély) minimálisan 10.000 év, ezért olyan figyelmeztetőrendszer kidolgozása a cél, amely minimum ennyi ideig effektív. Sebeok a fenti probléma szemiotikai analizését végezte el. A hosszú időtartam miatt egy olyan jelzőrendszer felépítését javasolja, amelynek üzenetében az ikonikus, indexikus és szimbolikus elemek egyaránt megtalálhatóak. Ezen kívül az üzenet redundanciájának is magas fokúnak kell lennie. A feladat meglehetősen „eredeti”, ti.: a szemiotikai vizsgálódások eddig a múlt diakronikus, illetve a jelen szinkronikus módszerrel végzett szemiotikai kutatásait jelentették. Itt viszont a hosszú távú jövő (10.000 év: kb. 300 generáció) a vizsgálódás terepe.

új tagokat választ maga közé, biztosítja az üzenet fennmaradását – Sebeok szerint nem elsősorban konceptuális, hanem pragmatikai síkon.

I.2.2.4 A tanulmány abból az alapvetésből indul ki, hogy társadalmi kommunikáció idő-összekötő funkciója sokak szerint²² épp a társadalmi folyamatosság fenntartása a múlt tapasztalataihoz és ideáihoz való hozzáférés megteremtése által. Mindez időn és téren átívelő szimbólumátadások során valósul meg. Az emberi létezők idő-összekötő képességét a nyelv, a számok, a gesztusok, a képek és egyéb szimbolikus formák²³ *használata* teszi lehetővé.

I.2.2.5 A tanulmány következő részében Sebeok a képi és írott kommunikációs formák alkalmazásának lehetőségét vizsgálja. Sebeok szerint nincs megegyezés abban, hogy a képi kommunikáció során a percepció mennyire függ a kulturális kontextustól. A pálcikaemberek, vázlatok, festmények, fotográfiák és a képi reprezentáció más módjai a pontosság különböző fokát érhetik el, emellett különböző kultúrákban és különböző időszakokban másként észlelhetők. A képek tehát többértelműek. Ez nem azt jelenti, hogy a probléma megoldásánál nem szabad képeket használni, hanem azt, hogy nagy előrelátással kellene azokat megválasztani, és mindig szimbolikus és indexikus jelekkel kiegészítve. A földönkívüliek valószínűleg nem tudnának egy, számunkra egyértelmű képet talán még észlelni sem – a perceptuális apparátus valószínűsíthető különbözősége miatt – nemhogy értelmezni, a kognitív apparátus különbözősége miatt. Itt a Földön is minden fajnak különböző kognitív térképe van környezetéről, és ezek közül egyik sem tekinthető reálisabbnak, mint a másik²⁴. Gelb²⁵ – az írásos kommunikáció vonatkozásában - olyan állandó

²² NEELAMEGHAN, A.: "Expressions of Time in Information Science and Their Implications", Time and the Sciences, Frank Greenaway, ed., Unesco, Paris, 1979.

²³ Az üzenetátadás alapelemei közül felsorolja a (tranzaktív modellezés) szokásos elemeit: Forrás (üzenet formulázása/kódolása) – Csatorna (és csatornazaj) – Cél (üzenet dekódolása/interpretálása), s mindez a Kontextusba ágyazva. Noha ez a modell statikusságot sugall, Sebeok megjegyzi, hogy valójában nem csupán dinamikus, hanem adaptív rendszerrel van szó: ez önszabályozást jelent, amelyben a rendszer egyfelől a külső kontextushoz (környezethez), másfelől a belső kontextushoz (a rendszer állapotához) alkalmazkodik. Mivel a problémamegoldási helyzet 10.000 év távlatában található, Sebeok szerint a kommunikációs módok – ami alatt az ikonikus/indexikus/szimbolikus trichotómiát érti – mixtúrája javallott, épp azért, mert mindegyiknek hátrányai és előnyei is vannak, és ezek mindegyike kontextusérzékeny – márpedig épp a kontextus az, amit nem lehet megjósolni 10.000 év távlatából. Azonban egy ilyen mixtúra sem lehet a tévedések és hibák ellen bebiztosítva, ezért a lehető legtöbb redundanciát kell beépíteni a rendszerbe.

²⁴ UEXKÜLL, Jakob von: Kompositionslehre der Natur, Ullstein, Frankfurt am Main, FRG, 1980.

²⁵ GELB, Ignace J.: "Written Records and Decipherment", Current Trends in Linguistics, No. 11, pp. 253-284, Thomas A. Sebeok, ed., Mouton, The Hague, Netherlands, 1973. ; ill.: GELB, Ignace J.: "Principles of Writing Systems Within the Frame of Visual Communication", Processing of Visible Language, Vol. 2, pp. 7-24, Paul A. Kolars, Merald E. Wrolstad, and Herman Bouma, eds., Plenum, New York, NY., 1980.

rendszereszközöket javasol, amelyek talán a Sebeoknek feladott probléma kezelése szempontjából fontosak lehetnek. Ezek három alkategória alá sorolhatók:

- 1) Szemaziografikus eszközök vagy hírnök-írások, melyeket objektumokra írunk fel (azokat így közvetlenül megjelölve), vagy valamely tartós anyagra, illetve ide tartoznak az objektumok színét vagy formáját utánzó jelek. Ezek közül némelyek deskriptív-reprezentációs eszközök, melyek a képi kommunikáció eszköztárát is bevetik; de ide tartoznak a mágikus-vallásos reprezentációk illetve a narratív reprezentációk is, akárcsak a pecsét-ikonográfiák. Jelen probléma szempontjából Sebeok szerint a narratív reprezentáció használhatónak tűnik, önmagában azonban nem elégséges.
- 2) A fonografikus rendszerek, melyek az orális nyelvvel közeli korrelációban vannak. Ide tartoznak a logo-szillabikus rendszerek, a szillabikus rendszerek és az alfabetikus rendszerek is.
- 3) A paragrafikus rendszerek vagy eszközök, melyek segítségével a jelölések az írott szöveggel valamilyen laza kapcsolatban vannak, vagy azon belül jelennek meg, mint például a képregények esetében.

1.2.2.6 A szemiotikai rendszerek ismert jellemzőit figyelembe véve Sebeok – a probléma kezelése érdekében – ajánlásokat fogalmaz meg.

1.2.2.6.1 Első javaslata szerint a hosszútávon fenntartani kívánt információt folklorisztikus csomagban kell megvalósítani, valamiféle mesterségesen létrehozott és gondozott rituálé és legenda formájában. Ennek legpozitívabb tulajdonsága, hogy ehhez nincs szükség földrajzi lokalitásra, vagy nyelvhez kötöttségre (noha amennyiben nyelvi és etnikai határok kereszteződnek egymással, akkor mind a verbális elemek, mind a rítusok halmaza változásokon mehet keresztül az eredetihez képest). A legenda-rituálé segítségével elérhető, hogy a veszélyes helyet elkerüljék, mégpedig nem a sugárzásról szóló tudományos információ megértése miatt, hanem azért, mert a babona fennmaradása a veszélyes hely elkerüléséhez vezet. A rituálé folyamatosan megmarad, ha a történetet újra meg újra elmesélik, átadják egymásnak (noha esetleg közben változik). A valódi igazságot (a sugárzásról szóló információt) kizárólagosan rá kell bízni egy „*atompapságra*”, amely képzett fizikusokból, sugárbiológusokból, antropológusokból, nyelvészekből, pszichológusokból, szemiotikusokból állna, illetve később az adott kornak megfelelő szakképzettségűek csatlakozhatnának hozzá. A papság *önmaga választhatna maga közé tagokat* az idők során.

1.2.2.6.2 Minden emberi létezőnek folyamatosságra van szüksége a múlttal, ugyanakkor tudni kell, hogy az információ idővel bomlásra hajlamos (vagyis az entrópia

növekszik, és adott esetben ez teljes érthetlenséghez vezethet). Ez nem csupán empirikus tény – ezt láttuk az angol nyelv evolúcióján keresztül, amely a modern angolhoz vezetett a középangolon keresztül – hanem a termodinamika második főtételének is következménye. A 10.000 évet fel kell osztani kisebb részekre, mondjuk három-három generációt átfogó szakaszokra. A kiinduló nyelv a modern angol, kiegészítve létező és széles körben érthető képi emblematikus elemekkel (képregények, pálcikaemberek stb.) Az üzenetet *metaüzenetekkel* kell kiegészíteni – melyek szintén ismert verbális/averbális kódolásúak – és magukban foglalják azt az utasítást, hogy az üzenetet fel kell frissíteni durván 250 évenként az adott kor leghatásosabb szemiotikai-kódoló eszközeihez alkalmazva. Az ezt követő üzenet szintén tartalmazzon erre vonatkozó metaüzenetet, és így tovább. Mindennek megvan az a veszélye, hogy a jövőbeli generációk talán nem fognak engedelmessé válni a múltbeli utasításoknak (a metaüzenetnek). Ezt a felelősséget az „atompapság” viseli. Ha ez jogi eszközökkel nem elérhető, akkor morális indokokkal talán kikényszeríthető, például úgy, hogy valamely természetfeletti megtorlással fenyegetjük őket a parancs megtagadása miatt.

- I.2.3.1** A fentiekben Kripke alapján vázolt referálási *gyakorlat*, illetve a Sebeok-féle kommunikációs lánc szemiotikai jellemzőinek elemzése alapján belátható, hogy – logikai/szemiotikai értelemben - az Egyház az apostoli szukcesszió intézményén keresztül ugyanezt *teszi*. Az evangéliumoknak, mint szövegeknek a valódi megértéséhez ezért az Egyházon kívül nincs sok *értelme*. A referenciát az apostoli szukcesszió, a tanúságtevőkön, a szentek és szentéletűek, a hívő nép értelmezésén keresztül *érvük el*.
- I.2.3.2** Így az 'ács', 'építőmester', 'mester' kifejezések bármelyike akkor és annak a számára jelöli Jézust, aki e kifejezésekkel **-(1.) – (3.)** ismeretében - *képes* a referálásra.
- I.2.4** Konklúzió
- I.2.4.1** Sem a *naggar*, sem pedig a τέκτων esetében nincs olyan kényszerítő erő, amelynek hatására a kifejezések szűkebb vagy tágabb értelmét *kellene* alapul venni.
- I.2.4.2** Vermes és Guiora is - a kényszerítő erő látszólag teljes hiánya *ellenére* – hangsúlyozza, hogy valószínűleg félrefordításról van szó, és a 'Jézus, az ács' képét elfelejthetjük.
- I.2.4.3** Mindazonáltal adósak maradnak azzal a magyarázattal, hogy ti.: amennyiben valóban tudósok/tanult embernek kell (!) fordítanunk a *naggar* – t, akkor

mégis *mi értelme* a nép botránkozásának? Hasonlítsuk össze az általuk vitatott eredeti fordítás, illetve az átírási javaslatuk szerint megalkotott mondatok logikai szerkezetét:

Eredeti szöveg (Mk 6:3):

(i) < Honnan vette ez mindezt? Milyen bölcsesség az, amely neki adatott?...Nem az ács, ez...?... És megbotránkoztak benne.">

Ennek logikai szerkezete a következő: Hogyan lehet x bölcs, mikor x ács : tanulatlan (nem-bölcs), röviden hogyan lehet az, hogy

(i') $F(x) \ \& \ \neg F(x)$,

ahol F : 'bölcs'.

Az (i') logikai szerkezete valóban formális ellentmondást tartalmaz, ezért a megbotránkozás és az értetlenség (logikailag) indokolt.

Ezzel szemben a Vermes-Guiora által javasolt fordítás:

(ii) < Honnan vette ez mindezt? Milyen bölcsesség az, amely neki adatott?...Nem a tudós/tanult ember, ez...?... És megbotránkoztak benne.">

Ennek logikai szerkezete nyilvánvaló: Hogyan lehet x bölcs, mikor x tanult ember, tudós, vagyis

(ii') $F(x) \ \& \ F(x)$

Ahol F : 'bölcs'.

Világos, hogy (ii') logikai szerkezete nemhogy ellentmondást nem tartalmaz, de analitikus igazságot fogalmaz meg, vagyis szükségszerűen igaz. Az erre irányuló kérdés pedig nemhogy botránkozásra vagy értetlenségre nem ad alkalmat, hanem mint üres tautologikus kijelentésnek ($A=A$), kifejezésének nincs informatív jelentősége. Vagyis: mi lenne abban a meglepő, megbotránkoztató, ha a tudós/tanult ember bölcselkedik²⁶?

²⁶ Ráadásul Guiora még azt is megengedi, hogy a nép valójában nem is botránkozott, hanem éppen elismerte Jézus tudását. Ennek ellenére megbotránkozásról és hitetlenségről beszél az evangéliumi rész (Mk 6:1-6), úgyhogy ezt valamivel *mégiscsak* indokolni kellene, tekintve, hogy a 'megbotránkozás' -nak a nyelvin kívül számtalan kommunikatív jellegzetessége van.

1.3 Corrolarium

Különös módon e kifejezések sorsában mintha maga az evangéliumi történet – tükröződne: meg *lehet* látni az egyszerű mesteremberben, ácsban a Mestert, de nem *szükségszerűen*. Sőt, keresztény perspektívából nézve talán még választani sem kell²⁷: Jézus, a τέκτων nem más, mint Jézus a τέκτων. Nem Jézus az ács, *vagy* Jézus, a mester, hanem Jézus, az ács *és* Jézus, a Mester. Mint ahogy az Egyház számára nem kérdés, hogy Jézus az ember vagy Jézus az Isten, hanem a tökéletes emberről és tökéletes Istenről beszél²⁸.

2. Az *úr* terminus használatáról

2.1 A Guiora tanulmány e része nem hivatkozik Vermesre, noha Vermes kitüntetett módon és vissza-visszatérő jelleggel boncolgatja ugyanezt a problémát, különös jelleggel annak filológiai hátterére²⁹.

²⁷ Természetesen az *és/vagy* problémája egyáltalán nem újkeletű. Mondhatni, hogy az egyetemes zsinatok - különösen az első hat - éppenséggel az olyan eretnokségek leküzdése ellen munkálkodott, amelyek a – főként Krisztus személyére vonatkozó - kettős igazságok közti választásra szerették volna kényszeríteni a teológiát. (vö.: eretnokség : etim. $\nu\alpha\iota\rho\epsilon\omicron\mu\alpha\iota$ = kiválasztani, válogatni). A Krisztusra vonatkozó orthodox tanítás közvetítése a teológián belül a krisztológiára tartozik. Vö.: pl.: MEYENDORFF, John.: Krisztus az orthodox teológiában, Ogitiria – Osiris, 2003; SCHÖNBORN, Christoph: Krisztus ikonja. Holnap Kiadó, 1997, ill VANYÓ László: Az ókeresztény egyház irodalma, I-II. kötet. Jel Kiadó, 1999.

²⁸ A khalkedóni krisztológiai dogma kimondta: Krisztus tökéletes Isten *és* tökéletes ember (lsd. VANYÓ 1999., II. kötet p. 617., kiemelés tőlem (D.M.)). A zsinati állásfoglalás idevágó szövege – mely az ún. khalkedóni hitvallás részét képezi – a következő:

< Ἐποόμενοι τοίνυν τοῖς ἁγίοις πατράσιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν, τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν Θεόντητι καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, Θεὸν ἀληθῶς καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτὸν...> (DS 301-302)

magyarul (id.: Szalai András, Apológia Kutatóközpont, <http://www.apologia.hu/xtianity/creeds.html>):

< Követvén a szent atyákat, mindnyájan egybehangzólag kinyilvánítjuk, hogy egy és ugyanazon Fiút, a mi Urunk Jézus Krisztust valljuk, aki tökéletes az istenségben és aki tökéletes az emberi létben; aki valósággal Isten és valósággal ember,...>

²⁹ (Lsd.: pl.: Vermes: A zsidó Jézus, pp.: 136-168, ennek külön fejezetet is szentel JÉZUS AZ ÚR címmel; ill.: Vermes: Jézus változó arcai pp 43-44; Jézus az Úr c. alfejezet)

2.1.1 Ugyanakkor Vermes nem tisztázza azt a könnyen belátható dolgot, hogy a görög nyelvben – akárcsak például a magyar vagy az angol, de Vermes alapján a héber nyelvben is – az 'úr' reprezentációja alkalmas mind a

- (a) *predikátumként*, mind a
- (b) *vocativusként*, mind pedig a
- (c) *tulajdonnévként* való használatra.

2.1.1.1 κύριος¹

2.1.1.1.1 (személyről)

- a. uralkodó v. *τινός*
- b. hatalommal rendelkező v. jogosult vmiben vmire *τινός* v. inf. *κύριον ποιεῖν τινα* + inf.
~ *θανάτου* aki élet és halál ura;
~ *ἢν πράσσω τὰ ταῦτα* módjában volt v. jogosult volt így cselekedni
- c. valamit eldöntő, irányadó
- d. legtöbb, legfelső. οἱ κύριοι az urak, az illetékesek.

2.1.1.1.2 (dologról)

- a. érvényes, döntő, lényeges
τὸ κυριώτατον a leglényegesebb
κυρία ἐκκλησία rendes v. szokásos népgyűlés
~ *νόμος* az érvényben lévő v. hatályos törvény
κύριοι δίκαι jogerős ítéletek
- b. meghatározott, megállapított. *ἡ κυρίν ἡμέρη* a kitűzött nap
- c. *κύριον ὄνομα*: eredeti jelentésben használt szó
- d. tulajdonnév

2.1.1.2 κύριος²

- 1. a) *úr*, uralkodó; b) az *Úr* (Isten, Krisztus)
- 2. (római) császár
- 3. a ház ura, családfő
- 4. udvarias megszólításként *κύριε*: uram!
- 5. (a rabszolgák/cselédség) ura vagy gazdája
- 6. gyám; gondnok

2.2 Mivel ugyanazzal a reprezentációval van dolgunk, a kontextus és a használat, vagyis az adott aktus dönti el, hogy a reprezentációt használó miként alkalmazza a kifejezést.

- a Ha predikátumként (*κύριος¹*), akkor (a1) valamiről vagy valakiről *állít valamit*, (a2) vkit vagy vmit *mint κύριος*-t ír le;

b Ha vocativusként (κύριος² 4), vagyis a *megszólítás aktusában*, akkor valakire *referál*: ezt teheti **(b1) közvetlenül** a megszólított felé irányuló módon (mint az 'uram, öné ez a pénztárca?' megszólításban), illetve **(b2) közvetett módon** (mint a 'az az úr ott a buszmegállóban' referáló megnyilatkozásban).

c A kifejezést alkalmazhatja továbbá tulajdonnévként is (κύριος²1b), ekkor az aktus: *megnevezés*.

2.2.1 A gyakorlatban a használati mód egyértelműen kiderül a kontextusból; az alábbi példák alapján ez világosan megmutatkozik:

2.2.1.1 KYPIOΣ³⁰; - *etim.* - Plütarkhosz arról számol be, hogy Κύριος nem más, mint az ószövetségi Círusz - heb.: כורש (Is 44:24-28), és amely kifejezés a perzsa mitológiában a Napot jelöli³¹.

2.2.1.2. tulajdonságot vagy birtoklást jelent, ha emberekre használjuk.

2.2.1.2.1 Úr, mester (*a lord, master*), szemben a szolgálával vagy rabszolgával. Ef 6:5 : <Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐν ἀπλότητι τῆς καρδίας ὑμῶν ὡς τῷ Χριστῷ> (kb: szolgálak! Hallgassatok test szerinti uraitokra szívetek egyszerűségében félelemmel és remegéssel)

2.2.1.2.2 Vminek a gazdája, tulajdonosa (pl: szőlőskert tulajdonosa Mt 21:40; kutya gazdája Mt 15:27; számarcsikó gazdája Lk 19:33). Mt 21:40 pl.: <ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος... > (kb.: mikor pedig eljött a szőlőskert ura...)

2.2.1.2.3 Feleség viszonya férjéhez (mint a magyar nyelvben az 'uram'); 1Pt 3:6 <ὡς Σάρρα ὑπήκουσεν τῷ Ἀβραάμ κύριον αὐτὸν καλοῦσα...> (mint ahogyan Sára engedelmeskedett Ábrahámnak, urának nevezve őt)

³⁰ Példák a GELNT alapján, lsd. 4. jegyz.

³¹ Plütarkosz ebből arra következtet, hogy 'απο του ήλιου φασι KYPON γαρ καλειν Περσας τον ΗΛΙΟΝ : „azt mondják, hogy a Nap-ból származik (ti.: a kyrios), minthogy a perzsák a Napot Kuros – nak hívják”. (Plutarch Artaxerx.tom.i.p.1012, A.)

Úgy tűnik, hogy az elnevezés a héber כורש (= Nap, ti.: az égitest) származéka, és minthogy a Nap a legnagyobb úr a materiális világban, és számos nemzet imádta a Napot Királyként מלך : ['a Király'], nem véletlen, hogy ugyanebből a kifejezésből, כורש származtatható a görög κύρος (hatalom), illetve κύριος (úr), sőt talán a κύρω (itt: létrejön) ige is, hiszen a pogány meggyőződés szerint a Nap volt a magától-létező ['self-existent'].

2.2.1.2.4 A Római Császár címe a profán görög íróknál (a latin *Dominus* megfelelője).
ApCsel 25:26 <περὶ οὗ ἀσφαλές τι γράψαι τῷ κυρίῳ οὐκ ἔχω...> (nincs semmi bizonyos, amit megírhatnék az úrnak (ti.: a császárnak)).

2.2.1.3 Vocativusként egyes és többes számban is tiszteletet jelölő cím, mint a Sir, Sire az angol nyelvben. Mt 27:63 <λέγοντες, Κύριε...> (mondták pedig: Uram!, (ti.: a farizeusok Pilátusnak)

2.2.1.4 *Isten neveként*

2.2.1.4.1 A Septuagintában Isten nevei, címkéi közül többet is ezzel fordítanak, így a אדני, אל, אלה, אלהים, יי, יי, kifejezéseket, leggyakrabban azonban a יהוה - t, és mikor ez utóbbi esetről beszélünk, akkor nem helytelen a κυρω ['to be', 'to exist', 'to subsist'] : lenni, létezni, élni igéből származtatni (ti: a ΚΥΡΙΟΣ – t).

2.2.1.4.2 Az Újszövetségben a Κύριος, Isten neveként néhol a יהוה értelmében szerepel (ekkor Ószövetségi idézet formájában, pl.: Mt. 22:44; Mk 12:30) leggyakrabban azonban a יהוה (JHWH) helyett áll. Ez esetben alkalmazható:

2.2.1.4.2.1 *Esszenciálisan*, vagy a legszentebb Háromság egészére értve (Mt 4:7, Mt 4:10; Mk 12:29; Lk 4:19 stb.)

2.2.1.4.2.2 *Perszonálisan*, az Isteni Személyek valamelyikére: A Fiúra: Mt 3:3; Róm 10:13), a Szentlélekre: ApCsel 4:29, 33; 1Kor 12:8-10.

2.2.2. További Ó és Újszövetségi példák mutatják, hogy a reprezentáció használata a széles hatókör ellenére világos és egyértelmű a kompetens nyelvhasználó számára:

2.2.2.1 Κύριος³² (κύρος = hatalom, erő) úr, mester, birtokos ['lord', 'master', 'owner']

2.2.2.1.1 *Általánosán:*

2.2.2.1.1.1 Egy tulajdon birtoklója, tulajdonosa, mestere; Mt 20:8 <κύριος τοῦ ἀμπελῶνος> (a szőlőskert birtokosa); LXX: Kiv 21:28 <ὁ κύριος τοῦ ταύρου> (a bika/ökör gazdája) a héber אֲדֹנָי helyett. *Egy ház ura, feje* Mk 13:55 <ὁ κύριος τῆς οἰκίας>; LXX Kiv 22:8 <ὁ κύριος τῆς οἰκίας>, a héber אֲדֹנָי helyett. *Személyek, szolgák, rabszolgák ura, mestere*; Mt 10:24-25 <Οὐκ ἔστιν μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ> (kb.: nem áll a tanítvány a mestere fölött, sem a rabszolga ura fölött); ApCsel 16:16, 19; Róm 14:4; Ef 6:5, 9; Kol 3:22; 4:1; etc. LXX – ben a אֲדֹנָי helyett, pl.:Bír 19:11

³² Példák a RGEL alapján. lsd. 5. jegyz.

<...καὶ εἶπεν ὁ νεανίας πρὸς τὸν κύριον αὐτοῦ...> (kb. szólt a fiatalember mesteréhez), Kiv 39:7; Ter 24:9. *A férjéről mondva* IPét 3:6 <ὡς Σάρρα ὑπήκουσεν τῷ Ἀβραάμ κύριον αὐτὸν καλοῦσα...> (mint ahogyan Sára engedelmeskedett Ábrahámnak, urának nevezve őt); LXX a **יְיָ** helyett; Ter 18:12 <...λέγουσα Οὐπω μὲν μοι γέγονεν ἕως τοῦ νῦν, ὁ δὲ κύριός μου πρεσβύτερος...> (kb.: mondta (ti. Sára), most már öreg vagyok és az uram is vén...)). *Bármely dolog feletti teljes autoritás*, mint Mt 9:38 <δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ ὅπως ἐκβάλη ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ> (kérjétek az aratás urát, hogy küldjön munkásokat az ő aratásába), vagy Mt 12:8 <κύριος γὰρ ἐστὶν τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου> (mert az Emberfia ura a szombatnak).

2.2.2.1.1.2 *Legfelsőbb úr jelzője*, ti.: a Római császár az ApCsel 25:26; pogány istenek jelzője, mint az IKor 8:5 – ben < καὶ γὰρ εἶπερ εἰσὶν λεγόμενοι θεοὶ εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ γῆς, ὡσπερ εἰσὶν θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί, ἀλλ' ἡμῖν εἰς θεὸς ὁ πατήρ ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν, καὶ εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστός δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.> (mert ha vannak is úgynevezett istenek , akár az égben, akár a földön, amint sok isten van és sok úr, nekünk mégis egy Istenünk van, az Atya, akitől minden van, s akiért vagyunk; és egy Urunk van, Jézus Krisztus, aki által minden van s aki által mi is vagyunk).

2.2.2.1.1.3 *Tiszteletteljes címzés*, amely főként feljebbvalóknak jár, mint az angol ['Master', 'Sir'], a francia ['Sieur', 'Monsieur'], a német ['Herr']. *A szolgának mestere felé* intézett címzése, Mt 13:27 <προσελθόντες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ οἰκοδεσπότητος εἶπον αὐτῷ, Κύριε, > (odamenvén pedig a szolgák a ház urához így szólván: Uram, ...); *a fiúnak atyjához*: Mt 21:30 <'Εγώ, κύριε> (igenis, uram); *mesterhez, tanárhoz* Mt 8:25 < Κύριε, σῶσον, ἀπολλύμεθα> (ments meg uram, elpusztulunk); *tiszteletreméltó, hatalommal bíró személynek*; Mk 7:28; *a római prokurátornak*, Mt 27:63. de használatos a *mindennapokban is tisztelet kifejezésére*, pl ApCsel 16:30 <Κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ; > (Uraim, mit kell tennem, hogy üdvözüljek?), a LXX- ben a **יְיָ** helyett, Ter19:2 <Ἰδοὺ, κύριοι, ἐκκλίνατε εἰς τὸν οἶκον τοῦ παιδὸς ὑμῶν > (könyörgök uraim, térjete be szolgátok házába)

2.2.2.1.2 *Istenről és Krisztusról szólva:*

2.2.2.1.2.1 Isten, mint Legfelső Úr és az univerzum uralkodója, ált az LXX – ben a **יהוה** (JHWH) helyett. Névelővel < ὁ κύριος> Mt 1:22; 5:33; Mk 5:19, Lk 1:6, 28; ApCsel 7:33; Zsid 8:2, 10; Jak 4:15 etc. Névelő nélkül < κύριος >Mt 27:10, Mk 13:20; Lk 1:58; Ap Csel 7_49; Róm 4:8; Zsid 7:21; IPét 1:25 etc. A LXX – ben : **יהוה** helyett névelővel ellátott kifejezés < ὁ κύριος> áll pl Jób 1:7; névelő nélküli < κύριος > a Ter 11:5; 18:33. **יְיָ** helyett < ὁ κύριος> Iz 49:14; < κύριος >

1Kir 22:6. יהוה יהוה־ה' helyett < ó kúrios> Zsolt 73:28; < kúrios > 1Kir 2:26. יהוה־ה' helyett < ó kúrios> 1Sám 23:7 < kúrios > Ter 21: 2, 6. יהוה־ה' helyett < ó kúrios> Jób 8:3; < kúrios > Szám 23:8. יהוה־ה' helyett < kúrios > Jób 6:4, 14. Segédigével és névelő nélkül áll < kúrios ó θεός τινος> : Mt 4:7,10, Mt 22:37; Lk 1:16 stb. Az LXX –ben יהוה־ה' יהוה־ה' helyett: Is 25:8; Ez 4:14. *Seregek Ura* <kúrios σαβαώθ> Róm 9:29, Jk 4:5, a *Seregek Ura* (héb.: יהוה צבאות) lsd pl Iz 1:9; 1Sám 15:2. *Mindenható Úr* <kúrios παντοκράτωρ> 2Kor 8:18, ill. <kúrios ó θεος ó παντοκράτωρ> Jel 4:8; 11:17, ill az LXX –ben a יהוה־ה' יהוה־ה' helyén a következő helyeken: 2 Sam 7:8, Nah 2:14. *Az Urak ura* <kúrios τῶν κυριεύόντων> 1Tim 6:15; Alkalmazható az Atyára, mint a mi Urunk Jézus Krisztus Atyjára, Mt 11:25 <πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς... > (Atyám, menny és föld ura...). LXX a יהוה־ה' יהוה־ה' helyén < Κύριος ó Θεός τοῦ οὐρανοῦ > (Uram, mennynek Istene) 2Krón 36:23, Neh 1:5.

2.2.2.1.2.2 *Az Úr Jézus Krisztusról szólva:*

2.2.2.1.2.2.1 *Földi jelenlétével kapcsolatban, mint mester, tanító*, ami kb: ραββι, ἐπιστάτης vö.: Mt 17:4; < ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν τῷ Ἰησοῦ, Κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι> a Mk 9:5 –el < ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος λέγει τῷ Ἰησοῦ, Ῥαββί, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι... > illetve a Lk 9:33 –al <αὐτοῦ εἶπεν ὁ Πέτρος πρὸς τὸν Ἰησοῦν, Ἐπιστάτα, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι... >. Az evangéliumokban Krisztus feltámadása előtt főként névelővel < ó kúrios > fordul elő: Mt 21:3 < ó kúrios αὐτῶν χρεῖαν ἔχει>, Mt 28:6, Lk 7:13; Lk 10:1; Jn 4:1; 20:2, 13; ApCsel 9:5; 1Kor 9:5; etc. < ó kúrios καὶ ὁ διδάσκαλος> Jn 13:13,14; < ó kúrios Ἰησοῦς> Lk 24:3; ApCsel 1:21; 4:33 stb.

2.2.2.1.2.2.2 *Mint az evangélium rendelkezéseinek mindenható Ura, az Egyház Feje*: Ef 1:22, mindenek ura < ó γὰρ αὐτὸς κύριος πάντων > Róm 10:12; 1Kor 15:25, Zsid 2:8 ; 8:1; Jel 17:14. Névelővel <ó kúrios> Mk 16:19,20; ApCsel 8:25; 19:10; 2Kor 3:17; Ef 5:10; Kol 3:23; 2Tessz 3:1,5. Névelő nélkül < kúrios > Lk 1:76; 2Kor 3:16,17; Kol 4:1; 2Pét 3:10. 'Az Úr Jézus' < ó kúrios Ἰησοῦς> vagy < Ἰησοῦς ὁ κύριος > 1Kor 5:5; 11:23; Róm 4:24; < ó kúrios ἡμῶν Ἰησοῦς > (a mi urunk Jézus) Zsid 13:20 < ó kúrios ἡμῶν Χριστός > Róm 16:18; < ó kúrios ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός > (a mi urunk Jézus Krisztus) ApCsel 16:31, Róm 13:14, etc. Névelő nélkül < kúrios Ἰησοῦς > Róm 10:9; 1Kor 12:3; Fil 2:19 stb. < Χριστός κύριος > = Messiás; Lk 2:11; < kúrios Ἰησοῦς Χριστός > vagy < Ἰησοῦς Χριστός κύριος > Róm 1:7; 2Kor 1:2; Fil 1:2; < kúrios ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός > Gal 1:3.

2.2.2.1.2.2.3 Ebben a kifejezésben - <έν κυρίω> = az Úrban – a névelő nélkül, csak Pálnál találjuk, illetve a Jel 14:13 – ban. Ezt azzal lehet magyarázni, hogy a hívőket úgy

jellemezték, mint akik *egyek* Krisztussal, mint testének tagjai Ef 5:30; 1Kor 12:27; illetve olyan spirituális test részei, melynek feje Krisztus Kol 3:19; f 2:20, és ezért Krisztusban vannak. Ezért az <έν κύριω> a következőket jelentheti:

- 2.2.2.1.2.2.3.1** *Az Úrban*, örvendezést és bizalmat kifejező igékkal Fil 3:1 <χαίρετε έν κυρίω> (örvendezetek az Úrban); 1Kor 1:30 <Ὁ καυχώμενος έν κυρίω καυχάσθω> (a dicsekvő az Úrban dicsekedjék); Fil 2:19 <Ελπίζω δέ έν κυρίω Ἰησοῦ> (remélem az Úr Jézusban);
- 2.2.2.1.2.2.3.2** *Az Úrban vagy az Úr által, az Úr tekintélyével*; Ef 4:17<Τοῦτο οὖν λέγω καί μαρτύρομαι έν κυρίω>(ezt mondom hát nektek, bizonyosságot tevén az Úrban); 1Tessz 4:1 <Λοιπὸν οὖν, ἄδελφοί, ἐρωτῶμεν ὑμᾶς καί παρακαλοῦμεν έν κυρίω Ἰησοῦ>(egyébként meg, testvéreim, az Úr Jézusban kérünk és buzdítunk benneteket);
- 2.2.2.1.2.2.3.3** *Az Úrban vagy az Úr hatásával, segítségével, gondozásával* 1Kor 15:58 <εἰδότες ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστιν κενὸς έν κυρίω> (tudván, hogy fáradozásotok nem hiábavaló az Úrban); 2Kor 2:12 <θύρας μοι ἀνεωγμένης έν κυρίω, > (az ajtó megnyitott előttem az Úrban);
- 2.2.2.1.2.2.3.4** *Az Úr munkájában, az evangelizálásban*; Róm 16:8 <ἀσπάσασθε Ἀμπλιᾶτον τὸν ἀγαπητὸν μου έν κυρίω> (köszöntsétek Ampliátoszt, aki drága nekem az Úrban); 1Kor 4:17 <διὰ τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον, ὅς ἐστίν μου τέκνον ἀγαπητὸν καί πιστὸν έν κυρίω, > (ezért elküldtem hozzátok Timóteust, aki szeretett gyermekem és hívem az Úrban);
- 2.2.2.1.2.2.3.5** Mint feltétel: *az Úrban lenni* azt jelenti: *egyesülni vele, követőjének lenni, kereszténynek lenni*; Róm 16:11 <ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ναρκίσσου τοὺς ὄντας έν κυρίω.> (köszöntsétek a Narcisszoszhoz tartozókat, az Úrban levőket. A SZJKB – ben: 'köszöntsétek a Narcisszus házához tartozókat, akik hisznek az Úrban!'); Fil 4:1 < οὕτως στήκετε έν κυρίω, ἀγαπητοί. > (Így álljatok meg az Úrban, szeretteim);
- 2.2.2.1.2.2.3.6** *Az Úrban való viselkedést, magatartást jelölve*: így cselekszik, aki az Úrban van Róm 16:2 <ίνα αὐτὴν προσδέξησθε έν κυρίω ἀξίως τῶν ἁγίων > (fogadjátok őt az Úrban szentekhez méltó módon) 1Kor 7:39 <ἐλευθέρα ἐστίν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον έν κυρίω>(szabadon férjhez mehet akarata szerint, de csak az Úrban).

3. A filológiai erőfeszítések és a jelentésárnyalatok megkülönböztetése mellett tehát nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a *kompetens* nyelvhasználó képes arra, hogy egy, a nyelvhez tartozó reprezentációt szándékainak megfelelően alkalmazzon, vagyis különböző aktusok végrehajtását eszközölje³³.
- 3.1 Természetesen ebben semmi *meglepő* nincs; számtalan olyan kifejezésünk van, amellyel egymástól különböző beszédaktusok hajthatók végre. Ilyen például a 'szent', melynek használati módjai - ha szűkebb körben is - az 'úr' - al teljesen analóg módon történhetnek. De ilyenek - *mutatis mutandis* - a 'jó', a 'szép' a 'létező' a 'bölc's' etc. reprezentációk is, melyekkel a különféle beszédaktusokban különbözőképp *bánunk*.
- 3.2 Az, hogy a fenti beszédaktusok közül melyeket vagyunk képesek végrehajtani: *kompetencia* kérdése. Ez a kompetencia pedig pragmatikai *is*, vagyis például a tulajdonnévként történő használat esetében (κύριος²1b) jelentésről beszélni értelmetlenség. *Felismerésről* és *megnevezésről* van szó. Azt, hogy ez az úr az Úr, meg tudjuk *lát*ni, mint ez valamennyi esetben történt; Jézus életében és feltámadása után egyaránt.

'καρδίαν καθαρὰν κτίσων ἐν ἐμοί, ὁ Θεός...'

'... μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὁψονται.' Ἀμίν.

³³ Ezt egyébként az adott nyelvben kompetens ágens általában minden külön töprengés nélkül meg tudja ítélni, ez pedig abban mutatkozik meg, hogy hogyan cselekszik. Természetesen vannak nyelvjátékok, amelyek pontosan arra a tényre „játszanak rá”, hogy egy reprezentáció többféle beszédaktusban szerepelhet; ezekben a félreértés jobbára tettetett. A 'csukd be az ablakot' mondás egész másra utal, és más tettekre sarkall, ha egy huzatos szobában, egy számítógépes tanfolyamon, vagy egy Ablak József nevű vádlott tárgyalásán hallik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

❖ Szótárak

DONNEGAN, James.: A New Greek and English Lexicon. BOSTON 1838.

GROVES, John.: a Greek and English Dictionary. BOSTON: J.H. Wilkins and R. B. Carter, 1842

GYÖRKÖSY, A. – KAPITÁNYFY, I. – TEGYEY, I.: Ógörög-magyar Nagyszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest 1990.

PARKHURST John .: a Greek and English Lexicon to the New Testament, 5th Edition. LONDON, Davidson-Whitefriars, 1809.

ROBINSON , Edward: a Greek and English Lexicon of the New Testament. BOSTON, Crocker and Brewster, 1836.

❖ Források

BOMAN, Thorleif: A héber és a görög gondolkodásmód egybevetése. Kálvin Kiadó, 1998.

CABE, Patrick A.: "Picture Perception in Non-Human Subjects", The Perception of Pictures, Vol. 2, M. A. Hagen, ed., Academic Press, 1980.

DEVITT, M. Designation. New York: Columbia University Press, 1981.

EVANS, G. The Varieties of Reference. Oxford: Clarendon Press, 1982.

FREGE, G. (1952). On sense and reference. In M. Black and P. Geach (eds. and trans.), Translations from the philosophical writings of Gottlob Frege. Oxford: Blackwell, 56–78. Translation of Frege 1892, *Über Sinn und Bedeutung*, *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, 100, 25–50. (Magyarul: Jelentés és jelöllet, in.: Gottlob Frege: Logika, szemantika, matematika. Gondolat, 1980.)

FREGE, G. (1967). Concept script. In J. van Heijenoort (ed.), From Frege to Godel: A source book of mathematical logic, 1879–1931. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1–82. Translation by S. Bauer-Mengelberg of Frege 1879, *Begriffsschrift*. Halle a. S. Louis Nevert. (Magyarul: Fogalomírás, in.: Gottlob Frege: Logika, szemantika, matematika. Gondolat, 1980.)

GELB, Ignace J.: "Written Records and Decipherment", *Current Trends in Linguistics*, No. 11, pp. 253–284, Thomas A. Sebeok, ed., Mouton, The Hague, Netherlands, 1973.

GELB, Ignace J.: "Principles of Writing Systems Within the Frame of Visual Communication", *Processing of Visible Language*, Vol. 2, pp. 7–24, Paul A. Kolers, Merald E. Wrolstad, and Herman Bouma, eds., Plenum, New York, NY., 1980.

GUIORA, Alexander Z.: The language of the Gospels or *Traduttore – Traditore*. (Magyarul: Néhány megjegyzés az *Evangéliumok nyelvhasználatáról: fordítás vagy ferdtítés?*)

HAGEN, Margaret A.: The Perception of Pictures, Academic Press, 1980.

- KAHN, Davis: *The Codebreakers: The Story of Secret Writing*, MacMillan, New York, 1967.
- KENNEDY, John M.: *A Psychology of Picture Perception*, Jossey-Bass Inc., 1974.
- KRIPKE, S. (1971). Identity and necessity. In M.K. Munitz (ed.), *Identity and individuation*. New York: New York University Press, 135–64.
- KRIPKE, S. (1980). *Naming and necessity*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. (Magyarul: Saul Kripke: *Megnevezés és szükségszerűség*. Akadémiai Kiadó, 2007.)
- KRIPKE, S. (1986). A problem in the theory of reference: The linguistic division of labor and the social character of naming. In *Philosophy and culture: Proceedings of the 17th World Congress of Philosophy*. Montreal: Éditions du Beffroi.
- MEYENDORFF, John.: *Krisztus az orthodox teológiában*, Ogitiria – Osiris, 2003.
- NEELAMEGHAN, A.: "Expressions of Time in Information Science and Their Implications", *Time and the Sciences*, Frank Greenaway, ed., Unesco, Paris, 1979.
- PUTNAM, Hilary: *Representation and Reality*. 7th. Edition, The MIT Press, 2001.
- PUTNAM, Hilary: *Reason, Truth and History*. Cambridge University Press, 1981.
- PUTNAM, Hilary: 'Is water necessarily H₂O?', in.: Putnam, H.: *Realism with a Human Face*. Edited by James Conant. Harvard University Press, 1992.
- RUSSELL, B.: 'On denoting'. *Mind*, new series, 14 (1905): 479–493. (Magyarul: Bertrand Russell: A denotálásról in.: Copi, Irving M. – Gould, James A. (szerk.) *Kortárs tanulmányok a logikaelmélet kérdéseiről*. Budapest: Gondolat 1985, ill. megjelent a *Világosság* 2005/12. számában: <http://www.nyud.hu/publ/vilagossag200512/russell.pdf>)
- SCHÖNBORN, Christoph: *Krisztus ikonja*. Holnap Kiadó, 1997.
- SEARLE, J. (1958). Proper names. *Mind*, 67, 166–73.
- SEBEOK, Thomas A.: *Communication Measures to Bridge Ten Millennia*. Technical account for the Office of Nuclear Waste Isolation, Batelle Memorial Institute, 1984.
- STRAWSON, P.F.: *Individuals. An essay in descriptive metaphysics*. Routledge, London and N.Y. 1987....2005.
- STRAWSON, P.: "On Referring", *Mind* 59 (1950)
- UEXKÜLL, Jakob von: *Kompositionslehre der Natur*, Ullstein, Frankfurt am Main, FRG, 1980.
- VANYÓ László: *Az ókeresztény egyház irodalma, I-II. kötet*. Jel Kiadó, 1999.

❖ Kézikönyvek

DEVITT, M. – HANLEY, R. (eds.): *The Blackwell Guide to the Philosophy of Language*. Blackwell, 2006.

DENZINGER, Heinrich, and Adolf SCHÖNMETZER. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Freiburg, Basel, Rome & Vienna: Herder, 1997 (DS 300-301).

HALE, Bob – WRIGHT, Crispin (eds.): *A Companion to the Philosophy of Language*. Blackwell, 1998.

LYCAN, William: *Philosophy of Language. A contemporary introduction*. Routledge, 2000, 2001.

MARTINICH, A.P. – SOSA, David (ed.): *A Companion to Analytic Philosophy*. Blackwell, 2001.

MILLER, Alexander: *Philosophy of Language. Second Edition*. Routledge, 2007.